

Se människan!

Lars H Gustafsson

Poeten Tomas Tranströmer, som länge också var verksam som psykolog, formulerade i den berömda dikten Romanska bågar¹ sin syn på människan:

Inne i den väldiga romanska kyrkan trängdes turisterna
i halvmörkret.
Valv gapande bakom valv och ingen överblick.
Några ljuslågor fladdrade.
En ängel utan ansikte omfamnade mig
och viskade genom hela kroppen:
”Skäms inte för att du är människa, var stolt!
Inne i dig öppnar sig valv bakom valv oändligt.
Du blir aldrig färdig, och det är som det skall.”
Jag var blind av tårar
och föstes ut på den solsjudande piazzan
tillsammans med Mr och Mrs Jones, Herr Tanaka och
Signora Sabatini
och inne i dem alla öppnade sig valv bakom valv oändligt.

Jag föreställer mig att den katedral Tranströmer besöker ligger nära Medelhavet, kanske i Italien. Under de romanskt rundade valven får han plötsligt insikt om människans storhet. Han känner sig sedd, ja omfamnad, och någon ser valven också inom honom, ”valv bakom valv oändligt”. Och genom att han själv känner sig sedd och upprättad på det sättet får han plötsligt förmågan att se detsamma hos dem han möter: turisterna ute på piazzan.

För mig är denna insikt nyckeln till allt arbete med och bland människor. Som skolläkare ställer jag ofta den frågan till mig själv: Kan jag se valv bakom valv oändligt hos eleverna Elias, Melinda och Diego, hos läraren Simone, skolsköterskan Bodil, kuratorn Mia? Eller ser jag dem bara som elever, kollegor, patienter, klienter? Kan jag se människan? Kan jag förstå att mitt arbete aldrig får handla om att bemöta någon – utan om att möta?

Att få arbeta bland människor är ett stort förtroende – och en stor förmån. Men det finns faror som hela tiden lurar i arbeten av det här slaget. Den största faran, som jag ser det, är en själens avtrubning. Det ständiga mötet med människor som har det svårt, inte minst barn, kan göra att vi till slut inte riktigt orkar med och att vi börjar gömma oss bakom olika skyddande fasader. Ibland kallar vi det gränssättning, ibland nödvändig professionell distans. Ibland hänvisar vi till lagar och förordningar, ibland till metoder som vi tillämpar. Allt kan vara sant, vi kan ha goda skäl att säga som vi gör. Men risken är att vi med all denna förträfflighet och alla dessa fraser döljer

---

¹ Ur För levande och döda (1989)

något annat: en själens förhärdning mest tillkommen för att skydda oss själva.

Jag tänker ibland på den östtyske poeten Wolff Biermanns ord i en av hans sånger²:

Nej, låt dig ej förhårdna i denna hårda tid
det alltför hårda brister
dom alltför styva mister
sin vassa udd därvid
sin vassa udd därvid

Vad kan vi göra för att inte förhårdna – eller förhärdas? Säkert väljer vi olika strategier för det. Jag vill nämna det som fungerat bäst för mig: Jag tror leken och kontakten med den egna barndomen är viktigast av allt. Att vi förblir lekande och skapande människor så att vi blir bra på att fantisera och på det sättet kan föreställa oss hur andra har det i sina liv och hur de upplever sin situation. Att leka, sjunga och spela tillsammans med barn, att sitta kvällar och nätter och tala med ungdomar om livet är sådant som inte går obemärkt förbi och som håller den vuxne levande. Och det vill nog till, om nu barn och ungdomar ska tycka det är någon idé att tala med en. ”Att bli vuxen är att bli förstened”, skrev den numera orättvist bortglömde författaren Olle Hedberg i sin mest kända roman, Rymmare och fasttagare.

Jag vet inget bättre vaccin mot denna form av förstening än att vara i ständig kontakt med barn och ungdomar. Astrid Lindgren spände en gång blicken i mig och frågade: ”Du träffar väl barn varje dag, Lars?”

Men det finns också andra sätt att hålla kontakt med sitt inre barn och sin skapande själ. Jag har i det här kapitlet redan citerat tre skönlitterära författare. Att läsa bra skönlitteratur är något av ett måste för den som arbetar med människor. Och för den som arbetar med barn finns en ovärderlig skatt av goda barn- och ungdomsböcker att läsa tillsammans med barn – eller alldeles på egen hand.

Läsa böcker, lyssna på musik, se på konst – allt sådant vidgar våra vyer och ger oss möjlighet att behålla vår känslighet och lyhördhet inför andra människor. Liksom att skriva, sjunga, spela eller måla själv förstås. Sådan verksamhet ger oss också den vila och återhämtning som vi mer än väl behöver - och som vi också har förtjänat.

Men att se människan i den andre ställer också krav av ett annat slag. I Tranströmers dikt om valven är det först när diktaren själv blir sedd och upptäcker sina egna valv som han får möjlighet att se dem som finns hos Mr och Mrs Jones, Herr Tanaka och Signora Sabatini. Att riktigt förstå vad som

---

² Sångens namn är Uppmuntran och skrev som en protestvisa på 1970-talet. Den översattes så av P-O Enquist, förekom på en LP med Lena Granhagen och ingår nu med nummer 824 i det nya psalmbokstillägget!

döljs i en annan människa är alltså inte möjligt om jag inte förstår vad som pågår i mig själv. Det är med hjälp av de instrument som finns inom mig som jag pejar djupen och rymden hos den andre.

Vi som arbetar med människor har därför ett livslångt uppdrag: att göra vad vi kan för att också lära känna oss själva. Också in i våra mest dunkla vrår. De som bästa kan hjälpa oss med det är de som står oss närmast. Människor som vågar vara ärliga, berättar vad de ser – men ändå stannar kvar och håller om.

Men ibland är inte heller det tillräckligt. Ibland hamnar vi i situationer som vi av olika skäl varken vill eller ska dela med våra anhöriga. Då måste vi få göra det med någon annan klok och erfaren människa, någon som står utanför det vi just nu är mitt uppe i och som kan hjälpa oss tänka och sortera kring allt det vi känner. Utan sådan god handledning förhärdas vi snabbt.

När jag tänker tillbaka på mitt eget yrkesliv är det en sjukhuspräst, en psykolog och en äldre läkarkollega som genast kommer upp för mitt inre. Hur jag skulle ha klarat mig utan dem har jag fortfarande svårt att förstå. Allt ställs på sin spets när vi i våra arbeten inte bara möter barn som har svårigheter av olika slag – utan också barn som försummas eller till och med misshandlas? Det är frågor jag själv fått brottas mycket med.

I ett ovanligt radioprogram intervjuades journalisten Cordelia Edvardson, själv överlevare från Auschwitz, om sin syn på människan och livet. Det finns både ondskan och godhet, sa hon. Ondskan finns inom oss och hålls bara nödtorftigt på plats under godhetens skal. Men det finns sprickor i skalet, och ondskan hotar därför hela tiden att sippra ut. Därför måste sprickorna tätas, så gott det nu går. Och det är vår ständiga uppgift. *Människans uppdrag är att laga världen.* Trots vissheten om att hon aldrig någonsin kommer att lyckas helt.

Det kan tyckas vara en pessimistisk livshållning. Jag ser det inte alls så. Jag menar att vi som arbetar med människor i allmänhet, och med barn i synnerhet, har denna uppfordrande men samtidigt stimulerande och ovanligt meningsfulla uppgift. Att laga världen. Och att se valven. I oss själv och i andra. Att vara människa. Och att vara stolt över det.

Jag vill avsluta med ännu några rader ur Wolff Biermanns sång Uppmuntran:

Nej, låt dig ej förbrukas, men bruka väl din tid
Nej, låt dig aldrig kuvas, du stöder oss, vi stöder dig,
vi ger varandra Liv,
vi ger varandra Liv